



دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام

دانشکده: علوم سیاسی و اجتماعی و تاریخ

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته: تبلیغ و ارتباطات فرهنگی

عنوان:

بررسی انتقادی بازنمایی عفاف در ارتباطات زن و مرد در سینمای پس از انقلاب از منظر اسلام

استاد راهنما:

دکتر نصرالله آقاجانی

استاد مشاور:

دکتر کریم خان محمدی

نگارش:

حفیظه مهدیان

بهار 1393

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به :

آستان بلند حضرت مادر (سَلَمَةُ الرَّحْمَةِ)

و

آشکارکنندهی حرم خاکی اش، مهدی (سَلَمَةُ الرَّحْمَةِ)

تقدیر و تشکر از :

خداوند متعال که توفیق انجام این نوشته را عطا فرمود.

و

اساتید بزرگواری که راهنما و مشاور بنده در این پژوهش بودند:
دکتر نصرالله آقاجانی و دکتر کریم خانمحمدی.

و

پدر و مادر عزیزم که همیشه یار و یاورم بودند.

و

جناب آقای رفیع الدین اسماعیلی که از تجربیاتشان بنده را بهره‌مند ساختند.

چکیده

سینما به همان اندازه که هنر است، رسانه هم هست و رسانه بودن آن به اندازه هنر بودن آن و یا حتی بیشتر مهم است. رسانه‌های مدرن از جمله سینما عاملی موثر در دگرگونی نگرش‌ها و رفتارهای افراد جامعه به شمار می‌روند. یکی از سنت‌های بسیار مهم در جامعه ما، اخلاق جنسی خاصی است که از آن در دین اسلام با عنوان عفاف یاد می‌شود و شامل آموزه‌هایی برای سلامت هرچه بیشتر روابط میان زن و مرد است. این که ما به عنوان زن یا مرد کیستیم و چگونه باید در فضاهای مختلف رفتار کنیم، بخشی از فرهنگ جنسیتی است که توسط سینما بازتولید می‌شود. با وقوع انقلاب، انتظار بر آن است که سینمای ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی کشور، به سمت اسلامی شدن گام بردارد، بنابراین لازم است بر اساس خاستگاه و مبانی برگرفته از فرهنگ اسلامی، بازنمایی صحیحی از روابط زن و مرد ارائه نماید. بر این اساس تلاش شده است بازنمایی روابط میان نامحرمان در سینما، با مولفه‌های روابط عقیفانه در فرهنگ اسلامی تطبیق داده شود. برای این کار، منابع اسلامی از جمله آیات و روایات مربوطه، شناسایی، استخراج و دسته‌بندی شده و مولفه‌های عفاف در روابط زن و مرد نامحرم تدوین شده است. جهت تحلیل انتقادی بازنمایی روابط عقیفانه در سینما با روش نشانه‌شناسی به بررسی چهار فیلم پس از انقلاب پرداخته شده است. در این پژوهش تلاش شده است از روش «تحلیل روایت» جهت مشخص شدن سیر روایی و پیرنگ فیلمنامه و از روش «تحلیل رمزگان» جان فیسک جهت معلوم کردن لایه‌های مختلف معانی رمزگذاری شده در فیلم‌ها استفاده شود. در تحلیل رمزگان، سه رمزگان مهم شامل «رمزگان اجتماعی»، «رمزگان فنی»، «رمزگان ایدئولوژیک» توضیح داده شده است و عناصر مختلف این رمزگان جهت واکاوی معانی پنهان فیلم به کار رفته است. در پایان نتیجه گرفته شده است که اکثر فیلم‌های سینمایی بررسی شده با معیارهای فرهنگ اسلامی مطابقت ندارد و الگوهای غربی مانند لیبرالیسم و فمینیسم در آنها بسیار تاثیرگذار بوده است. از چهار فیلم منتخب، تنها فیلم متعلق به دهه شصت، در مفاهیم ایدئولوژیک خود، موافق با ملاک‌های اسلامی ارتباط عقیفانه است و رمزهای اجتماعی و فنی مناسبی را برای القاء این مفهوم به کار گرفته است. فیلم منتخب از دهه هفتاد، نه تنها سعی در عادی‌سازی بسیاری از ناهنجاری‌های مربوط به ارتباط زن و مرد دارد، بلکه با زبانی صریح به قوانین محدودکننده ارتباطات آزاد زن و مرد اعتراض می‌کند. این‌گونه فیلم‌ها که در آن دهه به لحاظ کمی تعدادشان نیز کم نیست، پلی محسوب می‌شوند برای ورود به سینمای آزاد دهه‌های بعد. فیلم‌های منتخب دهه هشتاد و نود، زبان صریح سینمای دهه هفتاد را کنار گذاشته و از راه القاء غیرمستقیم به عادی‌سازی ارتباطات زن و مرد نامحرم و بازنمایی غلط از این ارتباطات همت گماشته‌اند.

کلمات کلیدی: بازنمایی، سینما، عفاف، حیا، ارتباطات زن و مرد، اسلام.

فهرست

14	فصل اول: کلیات.....
15	1-1- مقدمه.....
15	1-2- مسأله تحقیق.....
16	1-3- ضرورت و اهمیت تحقیق.....
18	1-4- سوالات (اصلی و فرعی) تحقیق.....
19	1-5- اهداف تحقیق.....
19	1-6- روش نمونه گیری و تعداد نمونه ها.....
19	1-7- پیشینه تحقیق.....
22	1-8- جمع بندی.....
	فصل دوم: چارچوب مفهومی تحقیق.....
	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
	2-1- مقدمه.....
	2-2- فلسفه عفاف.....
	Error! Bookmark not defined.....
	Error! Bookmark not defined.....
	Error! Bookmark not defined.....
	2-3- عفاف.....
	2-4- شهوت.....
	2-5- حیا.....
	2-6- حجاب.....
	2-7- غیرت.....
	2-8- رابطه عفاف و حیا.....
	2-9- رابطه عفاف و حجاب.....

2-10- رابطه عفاف و غیرت.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-11- رابطه عفاف و شهوت.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-12- مدل ارتباط عقیفانه.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-13- ارتباط.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-13-1- ارتباط درون فردی.....	Error! Bookmark not defined.
2-13-2- ارتباط میان فردی.....	Error! Bookmark not defined.
2-13-3- ارتباط میان گروهی.....	Error! Bookmark not defined.
2-14- بازنمایی.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-15- سینما.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-16-.....	
.....	ژانر.....
57.....	
2-17- جمع بندی.....	59.....
.....	فصل سوم: روش تحقیق.....
60.....	
3-1- مقدمه.....	61.....
3-2- روش مطالعه و پژوهش: تحلیل مضمون.....	61.....
3-3- روش تحلیل فیلم: تحلیل نشانه‌شناختی.....	62.....
1-3-3- تحلیل.....	
.....	روایت.....
65.....	
2-3-3- تحلیل رمزگان جان فیسک.....	67.....
1- رمزگان اجتماعی.....	70.....
2- رمزگان فنی.....	72.....
2-1- دوربین.....	72.....
الف. نمای دوربین.....	72.....
ب. زاویه دوربین.....	75.....

- 76 2-2- صدا
- 76 الف. صحبت (گفتگوها).
- 77 ب. موسیقی
- 78 2-3- بازیگر
- 79 الف. نام بازیگر
- 79 ب. لباس بازیگر
- 79 ج. شیوه رفتار بازیگر
- 80 2-4- زمان و مکان
- 80 2-5- وسایل صحنه
- 80 3- رمزگان ایدئولوژیک
- 84 3-5- نمونه گیری
- 84 3-6- جمع بندی
- 85 فصل چهارم: مولفه‌های عفاف در روابط بین زن و مرد از منظر اسلام
- 86 4-1- مقدمه
- 86 4-2- مولفه‌های عفاف در ارتباط کلامی
- 86 4-2-1- لحن کلام
- 88 4-2-2- محتوای کلام
- 88 الف. سخن شایسته (قول معروف)
- 89 ب. شوخی
- 89 ج. ناسزا
- 90 د. محتوای شهوت انگیز و کلمات دو پهلوئی جنسی
- 90 4-2-3- میزان کلام
- 91 4-3- مولفه‌های عفاف در ارتباط غیر کلامی
- 91 4-3-1- پوشش

- 92 الف. حدود پوشش
- 95 ب. پوشش شهرت
- 95 ج. پوشش مطمئن
- 96 د. پوشش نازک
- 97 ه. پوشش تنگ
- 98 و. رنگ پوشش
- 99 2-3-4- نگاه
- 101 3-3-4- حریم و فاصله
- 101 الف. لمس
- 103 ب. اختلاط
- 104 ج. خلوت
- 104 د. رفاقت
- 105 ه. استیذان
- 106 4-3-4- تبرج
- 107 الف. زینت و آرایش
- 110 ب. عطر
- 112 ج. زیان بدن (عشوه‌گری)
- 114 4-4- جمع بندی
- 116 فصل پنجم: روابط مرد و زن در سینما
- 117 1-5- مقدمه
- 117 2-5- تحلیل فیلم بچه‌های طلاق
- 117 معرفی فیلم
- 117 خلاصه داستان

5-2-1- تحلیل

روایت.....118

5-2-2- تحلیل رمزگان جان

فیسک.....119

1-رمزگان اجتماعی.....119

2-رمزگان فنی.....119

1-2- زمان و مکان.....119

2-2- دوربین.....120

3-2- بازیگر.....121

4-2- صدا.....123

3-رمزگان ایدئولوژیک.....**Error! Bookmark not defined.**

الف. مفهوم اصلی.....**Error! Bookmark not defined.**

ب. دسته بندی مفاهیم.....**Error! Bookmark not defined.**

3-5- تحلیل فیلم متولد ماه مهر.....126

معرفی فیلم.....126

خلاصه داستان.....126

5-3-1- تحلیل

روایت.....126

5-3-2- تحلیل رمزگان جان

فیسک.....127

1-رمزگان اجتماعی.....127

2-رمزگان فنی.....128

1-2- زمان و مکان.....128

- 1292-2- دوربین
- 1332-3- صدا
- 1382-4- بازیگر
- 1403-رمزگان ایدئولوژیک
- 140الف. مفهوم اصلی
- 140ب. دسته بندی مفاهیم
- 1454-5- تحلیل فیم درباره الی
- 145معرفی فیلم
- 145خلاصه فیلم
- 1-4-5- تحلیل
- 146روایت
- 2-4-5- تحلیل رمزگان جان
- 147فیسک
- 1-رمزگان اجتماعی147
- 2-رمزگان فنی148
- 1-2- زمان و مکان148
- 2-2- دوربین148
- 2-3- صدا150
- 2-4- بازیگر152
- 2-5- وسایل صحنه153
- 3-رمزگان ایدئولوژیک154
- الف. مفهوم اصلی154
- ب. دسته بندی مفاهیم154
- 5-5- تحلیل فیلم سعادت آباد158

158 معرفی فیلم
158 خلاصه فیلم
	1-5-5- تحلیل
159 روایت
	2-5-5- تحلیل رمزگان جان
160 فیسک
160 1- رمزگان اجتماعی
161 2- رمزگان فنی
161 1-2- زمان و مکان
161 2-2- دوربین
163 3-2- صدا
171 4-2- بازیگر
174 5-2- وسایل صحنه
174 3- رمزگان ایدئولوژیک
174 الف. مفهوم اصلی
174 ب. دسته بندی مفاهیم
178 6-5- جمع بندی
179 فصل ششم: نتیجه گیری
180 1-6- مقدمه
180 2-6- نتایج تحقیق
187 3-6- پیشنهادها
187 4-6- محدودیت‌ها
188 منابع

- الف. منابع فارسی 188
- ب. منابع عربی 195
- ج. منابع انگلیسی 199
- پیوست 200

فصل اول: کلیات

1-1- مقدمه

این تحقیق در نظر دارد به این مسئله پردازد که در فیلم‌های سینمایی پس از انقلاب اسلامی، روابط زن و مرد چگونه بازنمایی شده‌است و تصویری که در این فیلم‌ها از این روابط نشان داده شده است، تا چه حد با فرهنگ اسلامی یعنی عفاف و حیا، مطابقت دارد. ادعای طرح شده در این پایان نامه این است که روابط زن و مرد، دور از حد انتظار بازنمایی شده‌است و فاصله زیادی با فرهنگ اسلامی دارد.

در این فصل مسأله تحقیق، سوالات، ضرورت تحقیق و پیشینه مطرح می‌شود.

1-2- مسأله تحقیق

سینما به عنوان یکی از ابزارهای مهم اجتماعی سازی در دنیای مدرن، با بازنمایی الگوهای حاکم بر زندگی اجتماعی در قالب اجرای نمایش گونه، عملاً نقش بر سازنده و بازتولید کننده این هنجارها را در زندگی اجتماعی امروزی بر عهده دارد. سینما علاوه بر اینکه به بازنمایی جامعه می‌پردازد، خود نیز الگوهایی را به جامعه ارائه می‌دهد. به علت تاثیرگذاری بالای این رسانه، این الگوها به سرعت در جامعه رواج پیدا می‌کند. بسیاری از فیلم‌های سینمایی خواه آشکار، خواه نهان مملو از گفتمان‌های جنسیتی است. اینکه ما به عنوان زن یا مرد کیستیم و چگونه باید در فضاهای مختلف رفتار کنیم بخشی از فرهنگ جنسیتی است که توسط رسانه‌های مهم چون سینما بازتولید می‌شود.¹

اخلاق جنسی یکی از هنجارهای بسیار مهم در هر جامعه‌ای است که نقش پررنگی در سینمای جهان و بالتبع در سینمای ایران ایفا کرده است. گزینه جنسی از مهم‌ترین عوامل ربط‌دهنده زن و مرد در طول تاریخ است. وجود این گزینه نیرومند در انسان و سرکشی‌های بی حد و حصر او از عقل و در نتیجه به بار آمدن خسارت‌های روحی و جسمی، انسان را مجبور ساخته تا برای حفظ تعادل خود، از اخلاق جنسی خاصی تبعیت کند. این اخلاق بنا بر فرهنگ‌ها

¹ مهدی سلطانی گرد فرامرزی، نمایش جنسیت در سینمای ایران، مجله پژوهش زنان، بهار و تابستان 1385، شماره 14.

و جوامع مختلف، متفاوت است. ادیان الهی نیز بر این خصیصه انسانی چشم فرو بسته و الگوهای برای حفظ تعادل و سلامت روابط زن و مرد بیگانه ارائه نموده‌اند؛ همچنان‌که کامل‌ترین دین الهی -اسلام- خویشتن‌داری در چارچوب عفاف و حیا را برای این نوع روابط، پسندیده و آن را رکن ارتباطات زن و مرد شمرده است. سینما طی زمان کوتاهی توانسته با ارضاء کاذب لذت‌طلبی‌های مخاطب گسترده‌اش، او را نسبت به اخلاق جنسی مورد دلخواه خود، جامعه‌پذیر نماید. نوع روابط زن و مرد و مرزبندی در تعاملات این دو جنس، در روح و روان فرد، استحکام خانواده و رشد و پیشرفت جامعه نقش تعیین‌کننده‌ای دارد؛ حال اگر رسانه تاثیرگذاری چون سینما، بر خلاف دین و فطرت، به پایه‌گذاری اخلاق جنسی خاصی در جامعه مبادرت ورزد که حریم‌های میان زن و مرد شکسته شود، اثر مخربی بر تفکر و رفتار مخاطب خواهد گذاشت که به سادگی جبران‌پذیر نیست.

از آن‌جا که انقلاب اسلامی دغدغه هدایت امت به سوی مبانی اسلام را داشته و دارد، باید دید عناصر فرهنگی آن از جمله سینما چگونه به سوی این هدف گام برداشته و یا اصلاً در این مسیر حرکت نموده و یا بر طبل جدایی از هنجارهای اسلامی کوبیده است. بی شک عملکرد سینما به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی کشور نقش بسزایی در تبلیغ و جذب و یا دفع و طرد افراد از مبانی و هنجارهای اسلامی خواهد داشت.

روابط زنان و مردان در دو دسته روابط محارم و روابط غیر محارم جای می‌گیرد. آنچه این تحقیق به دنبال آن است، بررسی عفاف و در نتیجه توصیف وضعیت روابط «زن و مرد نامحرم» در سینما و تطبیق آن با معیارهای اسلامی است. بدین صورت که تمام آنچه که در بازنمایی این روابط اعم از نگاه، کلام و رفتار درگیر است، در فیلم‌های انتخاب شده، تحلیل می‌شود و سپس این وضع موجود، با مولفه‌های عفاف در روابط زن و مرد که از متون اسلامی استخراج شده و به صورت مولفه‌های عفاف درخواهد آمد، مقایسه شده و وجوه تمایز آن بیان می‌شود و تبیین می‌شود که سینمای پس از انقلاب، تا چه میزان از این مهم برخوردار بوده است. از آن‌جا که سینما به نوعی بازنمایی جهان واقعی اجتماع است، با تحلیل فیلم‌ها، به تبیین و آسیب شناسی مسئله روابط عقیفانه در جامعه نیز پرداخته خواهد شد.

3-1- ضرورت و اهمیت تحقیق

امروزه رسانه نقش مهمی در زندگی انسان‌ها ایفا می‌کند، به گونه‌ای که برخی معتقدند این مصنوع بشری با قراردادن مخاطبان خود در فضای «گل‌خانه‌ای» سبب می‌شود آن‌ها جز با نقشه

رسانه زندگی نکنند. رسانه‌های ارتباط جمعی بر شیوه‌های عمل و تعامل مردم تاثیر گذارند.^۲ حتی گفته شده است که رسانه در دنیای جدید رقیب دین است و می‌کوشد جای دین را بگیرد.^۳ از این رو دین نیز که برای هدایت زندگی انسانی آمده است، نسبت به این امر نمی‌تواند بی تفاوت بماند. به‌ویژه در جامعه اسلامی که دین در هسته مرکزی هدایت زندگی فردی و اجتماعی قرار گرفته است.^۴ جامعه ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مدعی تشکیل یک جامعه دینی است. ایجاد یک جامعه مطلوب در گرو حفظ مرزها و حدودی است که خداوند مقرر داشته است. یکی از نمودهای جامعه دینی، وجود عفت عمومی و صیانت از این ارزش است که خود را در پوشش، روابط کلامی و غیر کلامی زن و مرد در محیط‌های اجتماعی، رسانه‌ها و ... نشان می‌دهد.

در فضای سینمایی امروز، کمتر تولیدی یافت می‌شود که در سوژه اصلی یا لاقبل برخی سکانس‌های جاذب و کلیدی آن به برقراری ارتباط عاطفی میان زن و مرد نپرداخته باشند. تکرار و فرهنگ ساختن چنین ماجراهای عاطفی، امنیت روانی، مصونیت اخلاقی و استحکام حضور انسانی و تمرکز ذهنی مثبت افراد را در جامعه امروز به خطر می‌اندازد و ممکن است آن‌ها را به تجربه چنین ماجراهای هیجان‌انگیزی در واقعیت زندگی شخصی‌شان، ترغیب کرده و صیانت اخلاقی جامعه را در درازمدت تهدید نماید.^۵ ذات سینما با جذابیت گره خورده است و لذا ارضاء مطالبات غریزی مخاطب در حوزه امور جنسی می‌تواند محصول سینمایی را نزد مخاطب، جذاب نماید. متأسفانه پس از گذشت دوره‌ای از انقلاب اسلامی، دوباره بازنمایی زن و شخصیت‌هایی که برای او در نظر گرفته می‌شود، با دیدگاهی جنسی همراه شده است. سخنان بسیاری راجع به قصور سینما در مورد روابط عقیفانه زن و مرد به زبان آورده شده است، در مقابل بسیاری از اهالی سینما، چنین دعاوی را نپذیرفته و محصولات خود را مطابق قوانین جمهوری اسلامی می‌دانند. چنین کشمکش‌هایی بدون وجود طرح و بحث‌های علمی، راه به سوی تحصیل سینمای مطلوب باز نخواهد کرد، بنابراین لازم است با ابحاث روشمند و بیان استدلال‌هایی که در مجامع علمی پذیرفته شده است، به تبیین محتوای سینمای ایران در مسائل مربوط به عفاف در روابط زن و مرد

^۲ حسن یوسف زاده، درآمدی بر الگوی رسانه مطلوب از نگاه اسلامی (با تاکید بر سینما)، در حال چاپ، ص 4.

^۳ عبدالله گیویان، دین فرهنگ و رسانه، فصل‌نامه رسانه، ش ۶۹، ۱۳۸۶، ص ۷۶.

^۴ حسن یوسف زاده و همکاران، همان.

^۵ فهیمه فرهنگ‌پور، زن امروز، سیما و سینمای امروز، برگرفته از: نمای آنگینه (مجموعه مقالات همایش زن و سینما)،

چاپ 1، تهران، سفیر صبح، 1379، ص 197.

پرداخته شود؛ زیرا طرح ادعا پس از تجزیه و تحلیل روشمند آثار سینمایی، موجه‌تر بوده و حتی مخالفان را به فکر وادار می‌دارد، که این تحقیق درصدد برداشتن گامی در این مسیر است. همچنین، بررسی تحلیلی آثار سینمایی در افزایش سواد رسانه‌ای افراد جامعه نقش بسزایی دارد و به آن‌ها کمک می‌کند تا کمتر تحت تاثیر پیام‌های نهفته در لایه‌های فیلم قرار گیرند. اگر سینما روابط زن و مرد را به گونه‌ای به تصویر بکشد که مغایر با ارزش‌های نظام عقیفانه اسلامی باشد، با توجه به تاثیر شگرفی که این رسانه بر مخاطب خود دارد، پیامدهای مخربی برای جامعه در پی خواهد داشت و در این صورت است که مرد و زن با وجود ارتباطات گسترده، از هیچ‌گونه تعرضی شرم نکرده و روابط براساس اهداف دیگری مثل لذات شهوانی شکل خواهد گرفت؛ سینما با بازنمایی عفاف در روابط شخصیت‌های مرد و زن، می‌تواند در هرچه بیشتر مقبول شدن این فرهنگ در مخاطب و نهادینه شدن آن کمک کند و بالعکس با نمایش ابتذال و بی‌عفتی زنان و مردان می‌تواند ابتدا از این هنجارشکنی‌ها، قبح‌زدایی نموده و سپس امیال جامعه را به سوی این بی‌فرهنگی سوق داده و راه را برای پیامدهای سوء آن هموار گرداند. تجزیه و تحلیل آثار سینمایی و کندوکاو راجع به آثار پیدا و نهان این محصولات، سواد رسانه‌ای افراد جامعه را بالا برده و آن‌ها را از تاثیرپذیری بی‌قید و شرط از مفاهیم رمزگذاری شده در فیلم، مصون می‌دارد. متأسفانه با اهمیتی که این موضوع دارد کمتر به آن پرداخته شده است و به همین جهت در این تحقیق تلاش شده است پژوهشی انتقادی درباره روابط عقیفانه مرد و زن در سینما انجام شود تا مشخص شود سینما چگونه روابط عقیفانه را به تصویر کشیده است و به چه میزان با آنچه اسلام بیان کرده است فاصله دارد.

4-1- سوالات (اصلی و فرعی) تحقیق

سوال اصلی:

بازنمایی عفاف در ارتباطات زن و مرد، در سینمای پس از انقلاب، تا چه حد با معیارهای اسلامی مطابقت دارد؟

سوالات فرعی:

- 1- مولفه های عفاف در ارتباطات زن و مرد از منظر اسلام کدام‌اند؟
- 2- بازنمایی ارتباطات زن و مرد در سینمای پس از انقلاب چگونه است؟
- 3- در فیلم‌های سینمایی پس از انقلاب، برای بازنمایی ارتباطات زن و مرد از چه رمزهای اجتماعی استفاده شده است؟

4- فیلم‌های سینمایی پس از انقلاب، در راستای نشانه‌گذاری چه نوع ارتباطی میان زن و مرد از رمزهای فنی استفاده نموده‌اند؟

5- رمزگان ایدئولوژیک حاکم بر فیلم‌های سینمایی پس از انقلاب در مورد ارتباطات زن و مرد چیست؟

5-1- اهداف تحقیق

هدف کلی:

هدف کلی از این تحقیق تحلیل بازنمایی ارتباطات زن و مرد در سینمای پس از انقلاب و تطبیق آن با ملاک‌های عفاف اسلامی است.

اهداف جزئی:

1- جمع‌آوری آیات و روایات مربوط به ارتباط عقیفانه و تدوین ملاک‌های عفاف در ارتباطات زن و مرد نامحرم.

2- تحلیل روشمند چگونگی بازنمایی ارتباطات زن و مرد در سینمای پس از انقلاب، از طریق بررسی رمزهای اجتماعی، فنی و ایدئولوژیک به‌کار رفته در فیلم‌ها.

3- مقایسه بین بازنمایی ارتباطات زن و مرد در فیلم‌های سینمایی پس از انقلاب و ملاک‌های عفاف اسلامی.

4- بررسی عملکرد سینمای ایران با طرح اباحت علمی و روشمند جهت ارتقای سینمای ایران در راستای تقویت فرهنگ عفاف و حجاب اسلامی.

5- بررسی عناصر نشانه‌شناختی و فرامتنی فیلم‌های منتخب.

6-1- روش نمونه‌گیری و تعداد نمونه‌ها

روش‌های کیفی به طور عام از راهبرد نمونه‌گیری هدفمند⁶ یا معیارمحور⁷ استفاده می‌کنند.⁸ نمونه‌گیری کیفی بر خلاف نمونه‌گیری کمی اصولاً مبتنی بر استفاده از معیار گزینشی از پیش

⁶ Purposive Sampling

⁷ Criterion- Based Sampling

⁸ احمد محمدپور، ضدروش (منطق و طرح در روش شناسی کیفی)، چاپ 1، تهران، جامعه شناسان، 1389، ص 109.

تعیین شده است.⁹ با توجه به این که این تحقیق در صدد بررسی روابط میان زن و مرد در سینمای پس از انقلاب است، از میان فیلم‌های اجتماعی و خانوادگی، چهار فیلم با توجه به اهداف پژوهش، انتخاب شده است. برای انتخاب فیلم‌ها چند ملاک مدنظر قرار گرفته است:

- فیلم‌ها با تاکید بر حوزه روابط زن و مرد باشند.
- فیلم‌ها پر مخاطب باشند.
- فیلم‌ها در راستای موضوع و اهداف تحقیق باشند.
- فیلم‌ها در بازه‌های زمانی متنوعی باشند، بدین ترتیب، یک فیلم از دهه 60 (بچه‌هایی طلاق)، یک فیلم از دهه 70 (متولد ماه مهر)، یک فیلم از دهه 80 (درباره‌الی) و در نهایت یک فیلم از دهه 90 (سعادت‌آباد) انتخاب شده است.

7-1- پیشینه تحقیق

الف. پیشینه خاص

این تحقیق شامل دو بخش است: یک بخش، بررسی عفاف در روابط زن و مرد از منظر اسلام و بخش دیگر که هدف اصلی این پژوهش می‌باشد تطبیق آموزه‌های اسلامی در روابط زن و مرد با بازنمایی این روابط در سینمای پس از انقلاب است. در مورد عفاف و پوشش از منظر اسلام و تطبیق سینما با آموزه‌های اسلامی می‌توان به پایان نامه دوره کارشناسی ارشد آقای شاکری‌نژاد، با عنوان «بررسی عفاف و حجاب در پرریننده‌ترین فیلم‌های سینمایی ایرانی پخش شده از شبکه‌های اول، دوم و سوم سیما در سال 1386» اشاره نمود. در این پایان‌نامه پس از بررسی عفاف و حجاب در اسلام، به مقایسه فیلم‌های منتخب، با آموزه‌های اسلامی پرداخته شده است؛ منتها از آن جا که این تحقیق به صورت کمی، شاخص‌بندی و محاسبه شده‌است و بررسی فیلم‌ها با روش تحلیل محتوا به صورت نمایه‌های عددی صورت گرفته است، می‌توان ادعا کرد از عمق تحلیل‌های کیفی و افق دید گسترده در آن، بهره‌مند نیست، همچنان که نمونه‌های این پایان‌نامه تنها اختصاص به بخشی از سینماست که مجوز پخش در تلویزیون را گرفته است.

ب. پیشینه عام

⁹ ویلیام لاورنس نیومن، شیوه‌های پژوهش اجتماعی (رویکردهای کیفی و کمی)، مترجم: حسن دانایی فرد، حسین کاظمی،

جلد اول، چاپ 1، تهران، مهربان نشر، 1389، ص 463.

کتاب‌ها و مقالات بسیاری راجع به عفاف در روابط زن و مرد نوشته شده است. در بسیاری مواقع عفاف جزء وظایف زنان قلمداد شده و به عنوان بخشی از کتب مربوط به شخصیت زن و یا کتب مربوط به خانواده آورده شده است. در این بین می‌توان به دو کتاب اشاره کرد که به طور منسجم‌تر به مباحث مربوط به عفاف و حیا پرداخته است:

1- کتاب «ارتباط عقیفانه در تلویزیون و سینما» نوشته سید عبدالرسول علم‌الهدی. این کتاب که در واقع پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد آقای علم‌الهدی است، ابتدا به تبیین روابط عقیفانه بین زن و مرد پرداخته و پس از طرح مباحثی مربوط به رسانه و هنجارهای دینی، سیاست‌های عفاف در تلویزیون و سینمای ایران را بررسی نموده است و به نوعی، سیاست پژوهی عفاف در سینما و تلویزیون محسوب می‌شود. اما باید گفت که هرچند کتاب از جامعیت قابل قبولی برخوردار است، لکن در مسایل اسلامی مربوط به عفاف، از انسجام بالایی برخوردار نبوده و ناهمواری‌هایی در متن مشاهده می‌شود؛ علاوه بر آن که برخی ملاک‌های عفاف در روابط از قلم افتاده اند. نکته دیگر آن که این کتاب در مورد سیاست‌های ملی در مورد عفاف در رسانه تلویزیون و سینما بوده و به طور خاص بر روی آثار سینماگران تمرکز نکرده است و لذا جزء پیشینه عام محسوب می‌شود.

2- کتاب «پژوهشی در فرهنگ حیا» نوشته عباس پسندیده، به واکاوی مفهوم حیا و بیان مولفه‌های آن پرداخته است. حیا مفهومی عام‌تر از عفاف است و لذا این کتاب در میان طرح مسایل مربوط به حیا که به طور کلی انسان را از گناه باز می‌دارد، مسایل مربوط به عفاف در روابط زن و مرد را نیز بررسی نموده است.

3- مقاله خانم انسیه ماهینی با عنوان «مفهوم شناسی حیا و عفاف، آسیب‌ها و راهکارها» به تبیین عفاف اسلامی پرداخته است. رابطه حیا و عفاف با جنسیت و نیز راهکارهای پیشنهادی در جهت توسعه و تقویت فرهنگ حیا و عفاف در بین بانوان از دیگر مسایل این مقاله است. این راهکارها به ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، روانی و سیاسی تقسیم می‌گردد که هر کدام نقش سازنده‌ای در بهبود حیا و عفاف جامعه دینی دارد. این مقاله به ابعاد مختلف عفاف در روابط زن و مرد نپرداخته و به ذکر چند مورد بسنده نموده است و از این جهت می‌توان با ارائه ملاک‌های گوناگون روابط عقیفانه، گامی به جلو برداشت.

در تحقیق پیش‌رو، سعی شده فارغ از تکرار مسایل ذکر شده در مورد عفاف، ابتدا کلیه آیات و روایات مربوط به عفاف در روابط زن و مرد نامحرم در حد توان، جمع آوری شود، تا نگاه جامعی به این مقوله مهم اجتماعی به دست آید. سپس با واکاوی آیات و روایات، شاخص‌بندی علمی مفاهیم استخراج شده از متون، صورت گرفت و تقسیم‌بندی جدیدی در ارائه

این مفهوم اسلامی انجام شد. سپس با کمک ملاک‌های استخراج شده، سعی شد به صورت تحلیل کیفی، فیلم‌های انتخاب شده، بررسی شوند. تحلیل کیفی به محقق کمک می‌کند تا زوایا و ابعاد گسترده‌ای از موضوع را تبیین نماید و لذا نتیجه‌ای که به دست می‌آورد، همه جانبه‌تر و عمیق‌تر خواهد بود.

8-1- جمع بندی

در این فصل مشخص شد که با توجه به اهمیت سینما در جامعه‌پذیر کردن افراد، باید الگوی خوبی از روابط میان زن و مرد بر اساس آموزه‌های اسلامی ارائه دهد. از طرفی باید مولفه‌های اسلامی عفاف از روایات استخراج شده و به عنوان شاخص‌هایی در دست محققان قرار گیرد تا از طریق آن بتوان به بررسی متون از جمله متون سینمایی پرداخت. در فصل بعد، مفهوم عفاف و مفاهیم مرتبط با آن و همچنین روابط میان آن‌ها و نیز مفاهیم اصلی این تحقیق مطرح خواهند شد.